

Robert Nixon

ŚWIADOMOŚĆ SEKSUALNA, ZWIĄZKI A POGRAM *THE GATEWAY AWARD*¹

WPROWADZENIE

Być istotą ludzką to być istotą seksualną. Pomimo dużego zróżnicowania, zmieniającego się z racji czasu, wszyscy mamy potrzeby seksualne i popęd płciowy, od tych głęboko niepełnosprawnych do tych najbardziej genialnych spośród nas. Mimo że potrafimy kształtować (ale też zniekształcać) naszą seksualność, nie stanowi ona dodatkowego wyposażenia, którym w naszym przekonaniu możemy obdarzać lub które możemy odbierać ze względu na to, czy test na inteligencję został zdany².

Niniejszy artykuł prezentuje krótko tematy związane z seksualnością i relacjami uczuciowymi młodych Brytyjczyków z niepełnosprawnością intelektualną. Wspomniano tu przeprowadzone na ten temat badania, przedstawiono pewne aspekty, o których mówią rodzice i opiekunowie, oraz podkreślono niektóre rozwiązania, które mają zastosowanie w Wielkiej Brytanii. W artykule zasugerowano, że program *The Gateway Award*, opracowany kilka lat temu przez Mencap (jedną z głównych brytyjskich organizacji charytatywnych), jest jednym ze sposobów, w jaki ludzie z niepełnosprawnością intelektualną mogą zdobyć wiedzę, pewność siebie i wsparcie niezbędne do rozwijania osobistych relacji oraz odpowiedzialności, ponieważ stają oni naprzeciw wyzwaniom swojej własnej seksualności.

¹ Przekład: Elżbieta Sobkowska.

² A. Craft, *Mental Handicap and Sexuality Issues and Perspectives*, Costello 1987.

Faktem jest, że rozwój fizycznej seksualności dotyczy każdego z nas i przebiega według podobnego wzoru, bez względu na naszą sytuację zdrowotną. W Wielkiej Brytanii nadal można spotkać ludzi, którzy są przekonani, że seks nie jest przeznaczony dla ludzi z niepełnosprawnością intelektualną. Twierdzą oni, że ludzie ci powinni pozostać dziećmi, bez prawa posiadania wrażliwości seksualnej. Ale czy naprawdę o to chodzi? Młodzi ludzie z niepełnosprawnością intelektualną prawie na pewno posiadają wrażliwość seksualną oraz typowe seksualne zachowania. Emocje i zadurzenia, których my wszyscy doświadczamy, mogą rozwinąć się u nich na późniejszym etapie rozwoju, a dojrzała wrażliwość seksualna może pojawić się dopiero wtedy, kiedy ludzie ci osiągną w pełni wiek dojrzały.

Wielu ludzi z niepełnosprawnością intelektualną ma o wiele mniej możliwości, aby się swobodnie socjalizować, rozwijać bliskie i czułe relacje i zaspokajać swoje potrzeby seksualne. Mogą również napotkać trudności w uzyskaniu informacji potrzebnych do podejmowania właściwych decyzji. Szacuje się, że w Wielkiej Brytanii ludzie z niepełnosprawnością intelektualną są około cztery razy częściej narażeni na przemoc niż pozostali członkowie społeczeństwa. Faktem jest, że ludzie z poważnymi upośledzeniami i złożonymi potrzebami komunikacyjnymi są wyjątkowo bezradni.

Na barkach osób podejmujących się długoterminowej opieki nad ludźmi z niepełnosprawnością intelektualną spoczywa ogromna odpowiedzialność za ich rozwój, przekonania, nastawienie i bezpieczeństwo. Należy tu wymienić rodziców, opiekunów, nauczycieli i inne osoby zawodowo zajmujące się opieką. Młodzi ludzie szukają u nich pomocy i wsparcia w decydujących momentach swojego życia. Jednakże kwestie związane z radzeniem sobie z seksualnością i związkami u ludzi niepełnosprawnych intelektualnie są trudne dla wszystkich zainteresowanych.

Zrozumiałe zatem jest, że w przeszłości zajmowanie się tym problemem i angażowanie się w sprawy dotyczące seksualności spotykało się z dużą niechęcią. Aktualnie, dzięki stosownemu ustawodawstwu, pozwalającemu na egzekwowanie praw osób niepełnosprawnych intelektualnie, mogą one prowadzić godne i szczęśliwe życie.

TŁO HISTORYCZNE

Pod koniec XIX i na początku XX wieku w Wielkiej Brytanii udowodniono, że: „powinno się zniechęcać ludzi z niepełnosprawnością intelektualną do prokreacji, aby powstrzymać przekazywanie ich upośledzonego materiału genetycznego zagrażającego rasie ludzkiej”³.

Zanim wprowadzono na początku lat 90. politykę opieki pozaszpitalnej, ogromna liczba ludzi z niepełnosprawnością intelektualną przebywała w domach opieki. Wybudowane głównie w czasach wiktoriańskich domy opieki były w dalszym ciągu odzwierciedleniem tego okresu. Wiele z nich było surowymi, niegościnnymi miejscami, zarządzanymi w surowy i formalny sposób. Nie zachęcano ani nawet nie oczekiwano, że ludzie niepełnosprawni intelektualnie, przebywający tam jako rezydenci lub – jak ich czasem nazywano – pacjenci, nawiążą jakiegokolwiek relacje. Praktycznie żadne sposobności doświadczeń seksualnych nie były tam możliwe z powodu braku prywatności. Od połowy lat 90. następuje proces zamykania tych ogromnych instytucji. W ich miejsce pojawiają się mniejsze jednostki, które są prowadzone przez National Health Service (brytyjski NFZ) lub duże organizacje charytatywne. W przeciągu ostatnich paru lat pojawiły się też podobne jednostki prowadzone przez organizacje komercyjne. Są one o wiele bardziej przytulne i dochodzi tam do zdecydowanie większej społecznie interakcji pomiędzy rezydentami. Prowadzą je profesjonaliści zatrudnieni przez wyżej wymienione instytucje. Ale mimo że te domy są możliwie jak najbardziej przytulne, to jednak są tylko instytucjami, w których kadra zmienia się bardzo często. Nie można też pominąć tego, że coraz większa liczba młodych ludzi z niepełnosprawnością intelektualną mieszka ze swoimi rodzicami.

W przeciągu ostatnich 10–15 lat pojawiła się tendencja, że młodzi ludzie z niepełnosprawnością intelektualną, zwłaszcza ci w młodszym przedziale wiekowym, mieszkają we własnych mieszkaniach lub w domach z innymi niepełnosprawnymi. Pomagają im ich opiekunowie, którzy regularnie odwiedzają swoich podopiecznych. Opiekę taką mogą też sprawować rodzice. We wszystkich tych sytuacjach poglądy, postawy i wizje ludzi, którzy ich otaczają, bez względu na to, czy są to rodzice, opiekunowie czy ludzie zawodowo zaj-

³ C. Blacker, *Eugenics in Retrospect and Prospect: Galton Society Lecture 1945*, wyd. 2, London 1950; D. Barker, *How to curb the fertility of the unfit*, „Oxford Review of Education” 1983, vol. 9, s. 85.

mujący się opieką, mogą wpłynąć na pozytywne lub negatywne doświadczenia i dawać im wsparcie.

Relacje seksualne są trudnym tematem dla wszystkich, którzy są odpowiedzialni za opiekę, a mogą być również trudne dla ludzi z niepełnosprawnością intelektualną. Aby poradzić sobie z tym skomplikowanym problemem, zaczęto wprowadzać odpowiednie ustawodawstwo, które zapewnia ludziom niepełnosprawnym intelektualnie prawo do udanych związków i życia seksualnego. Na przykład ustawa o prawach człowieka z 1998 roku w artykule 8 zapewnia każdej istocie ludzkiej prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, jeśli ma ona taką wolę. Ustawodawstwo wprowadzone w Wielkiej Brytanii obejmuje ustawę o przeciwdziałaniu dyskryminacji (z 1995 roku, znowelizowana w 2005 roku), która daje ludziom niepełnosprawnym, również tym z niepełnosprawnością intelektualną, prawo do równego traktowania w kwestii dostępu do towarów i usług, w tym do poradni planowania rodziny. Ustawa ta – jak i kilka istotnych aktów prawnych, które zostały zawarte w nowej ustawie o równości z 2010 roku – zastąpiła wcześniejsze przepisy. Uprościła ona prawo, usunęła nieścisłości pomiędzy różnymi przepisami i ułatwiła wdrażanie przepisów. Ustawa o równości dostarcza mocną podstawę prawną, która wspiera praktykę i politykę indywidualizacji w opiece nad osobami dorosłymi.

OBECNA SYTUACJA

Jeszcze do niedawna tradycyjne podejście Brytyjczyków do potrzeb ludzi niepełnosprawnych, w tym z niepełnosprawnością intelektualną, polegało na traktowaniu ich wszystkich w ten sam sposób. Decyzje podejmowano odgórnie, nie biorąc pod uwagę indywidualnych różnic. Opierano się głównie na tym, co zazwyczaj opisywano jako medyczny model niepełnosprawności. Często oznaczało to, że ludzie nie otrzymywali właściwego wsparcia i informacji we właściwym czasie, a tym samym w rezultacie nie byli w stanie określić, jakiego wsparcia potrzebowali.

Ustawa o równości z 2010 roku po raz pierwszy dostarcza podstawy prawnej zapewniającej opiekę, wsparcie i doradztwo bardziej dostosowane do indywidualnych potrzeb ludzi z niepełnosprawnością intelektualną. Można ją opisać jako społeczny model niepełnosprawności. Podejście to wskazuje, że rozważania na temat opieki i wspierania przebiegają w zdecydowanie inny sposób. Oznacza to, że zaczyna się pracować z człowiekiem jako z indywidualnością, która posiada swoje mocne strony, cechy charakterystyczne, preferen-

cje i aspiracje, i że bierze on czynny udział w procesie, a nie pomija się go przy podejmowaniu decyzji. Oznacza to również przyznanie niepełnosprawnemu prawa do rozróżniania własnych potrzeb, dokonywania wyboru dotyczącego tego, w jaki sposób i kiedy chce być wspierany w swoim własnym życiu. I wreszcie oznacza to, że zapewnia się mu więcej możliwości wyboru zaspokajania swoich potrzeb i dostępu do świadczeń, takich jak spędzanie czasu wolnego, edukacja, transport, mieszkanie, zdrowie i zatrudnienie.

Wymaga to znaczących zmian w sposobie myślenia, zmiany polityki w wielu przypadkach i zapewnienia, że wszystkie systemy, procesy, opieka i służby stawiają osobę niepełnosprawną na pierwszym miejscu. Ma to znaczący wpływ również na sposób, w jaki postrzega się i w jaki podchodzi się do świadomości seksualnej i relacji seksualnych ludzi z niepełnosprawnością intelektualną.

Na terenie Wielkiej Brytanii prowadzone są badania oraz wprowadza się nowe projekty dotyczące tej problematyki. Przytoczę tu kilka przykładów.

I. Uniwersytet w Leeds: Projekt Badawczy Seks i Relacje – Wyzwanie dla Rodziców i Opiekunów

W grudniu 2010 roku podsumowano trzyletni projekt przeprowadzony przez Centrum Badań nad Niepełnosprawnością na Uniwersytecie w Leeds. Celem projektu było uzyskanie jak najwięcej opinii i informacji na temat przeżyć ludzi z niepełnosprawnością intelektualną, ich rodziców i ludzi profesjonalnie zajmujących się opieką. Projekt obejmował: cykl warsztatów dramowych, w których udział wzięli ludzie w wieku od 16 do 25 lat. Ten ogólnonarodowy sondaż przeprowadzony został w szkołach i na uniwersytetach, zebrano wywiady z rodzicami i zorganizowano grupy dyskusyjne z nauczycielami i władzami szkolnymi.

Opinie rodziców

Rodzice, z którymi przeprowadzono wywiad, wyrazili opinię, że została na nich narzucona odpowiedzialność za uświadomienie seksualne ich dzieci. Wielu z nich potrzebowało pomocy od opiekunów, a kilkoro wyraziło potrzebę partnerskiej współpracy.

Kwestie kluczowe dotyczące profesjonalnych opiekunów

1. Opiekunowie powinni bardziej wspierać rodziców i być bardziej wrażliwi na ich przeżycia i troski.

2. Opiekunowie powinni bardziej aktywnie dostarczać informacji, nie czekając, aż pojawią się problemy.
3. Opiekunowie powinni być świadomi potrzeby kilkakrotnego powtarzania informacji w pracy z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie, przedstawienia jej w formie wizualnej i dostosowania jej do poziomu osoby niepełnosprawnej.
4. Opiekunowie muszą ściślej współpracować z innymi osobami zawodowo zajmującymi się opieką i zapraszać rodziców do tej współpracy.
5. Opiekunowie powinni organizować grupy wsparcia dla rodziców, gdzie mogliby się oni spotykać w celu dzielenia się informacjami i wzajemnego wspierania się.

Projekt nadzorowała dr Ruth Garbutt, według której:

Ludzie z niepełnosprawnością intelektualną mają teraz więcej praw i wolności niż kiedykolwiek wcześniej, mają duże szanse na to, żeby żyć w społeczeństwie. Ich prawa do życia seksualnego, rodzinnego, do małżeństwa są zagwarantowane w prawie brytyjskim i europejskim. Wszystkie te zmiany są pozytywne i mile widziane – ale w chwili obecnej ci bezbronni młodzi ludzie nie mają odpowiedniego przygotowania ani wiedzy celem dokonywania właściwych wyborów⁴.

II. Stowarzyszenie na rzecz Planowania Rodziny: Zdrowie seksualne i związki ludzi z niepełnosprawnością intelektualną w Londynie (SnrPR prowadzi podobne projekty w Walii i Północnej Irlandii)

Stowarzyszenie na rzecz Planowania Rodziny z siedzibą w Westminsterze w Londynie przygotowuje dorosłych i młodzież z niepełnosprawnością intelektualną do zapoznania się z problemami zdrowia seksualnego. Stowarzyszenie w ramach projektu wspomaga także rodziców i opiekunów tych osób oraz tych, którzy zawodowo zajmują się opieką. Szkolenia są przeznaczone dla:

1. Ludzi z niepełnosprawnością intelektualną.
- Zajęcia odbywają się indywidualnie lub w grupach. Mają one pomóc zrozumieć zagadnienia takie jak seksualność, zdrowie seksualne i bezpieczeństwo, a także zwiększyć świadomość prawa osób dorosłych do życia seksualnego.

⁴ R. Garbutt, *Sexual Relationships for People with Learning Disabilities. A Challenge for Parents and Professionals*, School of Sociology and Social Policy, University of Leeds 2008.

2. Rodziców.

Dla rodziców organizowane są spotkania i szkolenia, na których mogą uzyskać wsparcie i wskazówki, gdzie należy udać się po potrzebne informacje, pomoc i rady.

3. Osób zawodowo zajmujących się opieką.

Dla nauczycieli, pracowników opieki społecznej, terapeutów zajęciowych i psychologów przygotowano jedno-, dwu- lub trzydniowe szkolenia wspierające ich pracę z ludźmi z niepełnosprawnością intelektualną. W zamierzeniu mają oni być wyposażeni w taki sposób, aby wspierali swoich podopiecznych w ich przyjaźniach i związkach seksualnych.

Wypowiedzi na temat tego projektu

„Nauczyłem się, czym jest dobry dotyk i zły dotyk, czym jest miejsce publiczne i miejsce prywatne” (Neil – mężczyzna z niepełnosprawnością intelektualną korzystający z serwisu).

„Nauczyłam się nie przytulać opiekunów i powiedzieć stop, kiedy ludzie zachowują się niewłaściwie... Byłam szczęśliwa w tej grupie, ponieważ dobrze czuję się wśród przyjaciół” (Janet – niepełnosprawna intelektualnie kobieta korzystająca z serwisu).

„Zmuszam się, żeby pomyśleć o rzeczach nie do pomyslenia, żeby wyobrazić sobie sytuacje, w których nie chciałbym, aby moje dziecko pogubiło się lub nie otrzymało odpowiedzi. Myślę, że każdy rodzic i opiekun powinien wziąć udział w tym szkoleniu” (ojciec 20-letniego mężczyzny z głęboką niepełnosprawnością intelektualną).

SnrPR wydaje także publikacje. Jedną z takich niedawnych publikacji, wydaną w formie książkowej wraz z towarzyszącą płytą CD, jest: *Wspólne rozmowy o seksie i związkach*, napisana przez L. Kerr-Edwards i L. Scott, wydana w 2011 roku. Ma ona pomóc młodym ludziom w wieku od 13 do 20 lat zrozumieć, czym jest seks i związek. Napisana została z myślą o nauczycielach, aby korzystali z niej w szkołach i na uniwersytetach. Zawiera również fragmenty przeznaczone dla rodziców, dzięki czemu współpraca między szkołą a domem może stać się bardziej efektywna z korzyścią dla dzieci. Głównym wątkiem jest historia Debbie i Toma, którym towarzyszymy w trakcie zdobywania niezależności, radzenia sobie z ryzykiem i potrzebą asertywności –

z wszystkim tym, co jest podstawą bycia dorosłym. Historia ich rozwijającego się związku jest opowiedziana prostymi obrazkami i słowami.

III. Net Buddy (www.netbuddy.org.uk)

Jest to strona internetowa nagrodzona za poradnictwo praktyczne dotyczące wszystkich aspektów wspierania ludzi z niepełnosprawnością intelektualną. Stworzono ją w 2010 roku. Zawiera linki do wielu innych brytyjskich stron związanych z organizacjami, takimi jak Carers Direct, Nursing Times, Disability Today.

W tym jednym miejscu zebrano ogromną wiedzę rodziców, opiekunów i profesjonalistów. Można tu dzielić się pomysłami i radami, rozwiązywać problemy i cieszyć się sukcesami. Ludzie posiadający doświadczenie z niepełnosprawnością intelektualną i autyzmem wysyłają tu wskazówki dotyczące tego, jak radzić sobie z problemami, począwszy od mycia zębów po świadomość seksualną i związki. Net Buddy przygotowuje również pakiety informacji na różne tematy, m.in. na temat seksualności i związków. Według ludzi przygotowujących tę stronę uczenie o seksie, seksualności i związkach jest ważną częścią naszego życia. Ludzie z niepełnosprawnością intelektualną mają o wiele mniejszy dostęp do tego rodzaju informacji z powodu nastawienia do niepełnosprawności i seksualności, braku materiałów i profesjonalistów dostarczających właściwego rodzaju informacji i wsparcia.

IV. Brytyjska Gazeta dla Młodych z Niepełnosprawnością Intelektualną (*Bild*):

Badania nad podejściem pielęgniarek i ludzi zawodowo zajmujących się opieką do seksualności niepełnosprawnych

Badania nad podejściem personelu do seksualności ludzi z niepełnosprawnością intelektualną i porównanie warunków wyposażenia i pracy różnych grup ludzi zawodowo zajmujących się opieką nad niepełnosprawnymi zostało przeprowadzone przez A. Grieve'a, S. McLaren, W. Lindsaya i E. Cullinga dla NHS (odpowiednik polskiego NFZ)⁵.

⁵ Zob. A. Grieve et al., *Staff attitudes towards the sexuality of people with learning disabilities: a comparison of different professional groups and residential facilities*, „British Journal of Learning Disabilities” 2009, vol. 37, issue 1.

Około 200 pielęgniarek i personelu poproszono o wyrażenie opinii na temat związków ludzi z niepełnosprawnością intelektualną. Wcześniejsze badania nad związkami seksualnymi ludzi z niepełnosprawnością intelektualną wykazały, że takie relacje piętnowane są w społeczeństwie. Personel często był przeciwny związkom ludzi niepełnosprawnych, a także ich związkom homoseksualnym. Oto wnioski:

1. Członkowie personelu pochodzący z zewnątrz łatwiej akceptowali związki ludzi niepełnosprawnych intelektualnie niż personel medyczny.
2. Członkowie personelu częściej odbywający szkolenia łatwiej akceptowali związki ludzi niepełnosprawnych intelektualnie.
3. Personel medyczny trudniej akceptował związki homoseksualne ludzi niepełnosprawnych intelektualnie.

Z przeprowadzonych badań wyciągnięto wnioski, że szkolenia i edukacja dotyczące seksualności ludzi z niepełnosprawnością intelektualną przynoszą korzyści wszystkim członkom personelu, a zwłaszcza tym, którzy pracują w domach opieki i ośrodkach opiekuńczo-wychowawczych. Co więcej, negatywne podejście personelu miało bezpośredni wpływ na programy terapeutyczne wdrażane u niektórych klientów, ponieważ ich celem było pomaganie w nawiązywaniu osobistych i bliskich relacji z innymi ludźmi.

Poniżej przedstawiono kilka przykładów działalności badawczej, różnorodnych publikacji i organizacji zajmujących się dostarczaniem informacji, doradztwem i szkoleniem w kwestii świadomości seksualnej i związków w Wielkiej Brytanii. Oczekuje się, że tendencja ta będzie trwać nadal, a ludzie z niepełnosprawnością intelektualną będą aktywnie ją rozwijać.

PROGRAM *THE GATEWAY AWARD* – SEKCJA STYL ŻYCIA

Program *The Gateway Award* sam w sobie jest programem rozwoju. W Wielkiej Brytanii praca z programem trwa już od wielu lat. Do Polski program został wprowadzony pod koniec lat 90. przez Mencap, jedną z głównych brytyjskich organizacji charytatywnych. W chwili obecnej działa on w sześciu polskich województwach: małopolskim, śląskim, świętokrzyskim, pomorskim, lubelskim i warmińsko-mazurskim. Jest wdrażany w placówkach wychowania, nauczania i opieki nad osobami z niepełnosprawnością intelektualną jako jedna z metod pracy. Wdrażanie programu w Polsce nadzoruje Stowarzyszenie Otwarta Droga, którego główne biuro mieści się w Krakowie, w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym nr 3.

Praca według programu polega na zdobyciu trzech nagród – brązowej, srebrnej i złotej. Aby uzyskać każdą z tych nagród, uczestnik musi w pełni ukończyć pięć sekcji. Praca projektowa dla jednej z tych sekcji – sekcji Styl Życia na poziomie nagrody srebrnej, a zwłaszcza złotej – wpisuje się bardzo dobrze w kwestię związków i może być wykorzystana jako wsparcie w nauczaniu o świadomości seksualnej i zdrowiu seksualnym.

Duża liczba prac projektowych w sekcji Styl Życia umożliwi młodym ludziom z niepełnosprawnością intelektualną nabycie szerokiej wiedzy i wymaganych umiejętności potrzebnych do rozwijania bezpiecznych i satysfakcjonujących przyjaźni i związków. Niektóre prace pomogą im także zyskać pewność siebie i rozwinąć umiejętność podejmowania decyzji.

Najnowsza wersja programu, zawierająca także uaktualnioną sekcję Styl Życia, jest właśnie wprowadzana do ośrodków i szkół pracujących według programu. Kilka prac projektowych w tej sekcji i pewne elementy w pozostałych czterech sekcjach dotyczą komunikacji, umiejętności podejmowania decyzji, przyjaźni, rozwijania dających satysfakcję związków itp. Zostały one zmienione w taki sposób, aby pomóc młodym ludziom zdobyć umiejętności społeczne i wiedzę, jaka jest im potrzebna, aby zawierać pozytywne przyjaźnie i poradzić sobie w codziennych kontaktach z innymi ludźmi. W chwili obecnej prace te są nakreślone bardzo ogólnie, a uczestnicy, zaliczając poszczególne poziomy, nie muszą odnosić się do swojej wrażliwości seksualnej.

Możliwe jest zaadoptowanie istniejących prac projektowych lub dodanie nowych do polskiej wersji programu. Stanowiłyby źródło informacji dla uczestników, którzy chcieliby poszerzyć swoją wiedzę na temat relacji, świadomości seksualnej i zdrowia seksualnego. Z pomocą nauczycieli (liderów) uczestników, zwłaszcza tych ubiegających się o nagrodę złotą, można włączyć w tworzenie i pilotowanie nowych prac projektowych dotyczących świadomości seksualnej i związków. Można także włączyć ich w tworzenie projektów. Ponieważ problem ten wymaga delikatnego i ostrożnego podejścia, najlepiej będzie, jeśli jakkolwiek inicjatywa podjęcia tego tematu zostanie nadzorowana odgórnie i pilotowana wśród niewielkiej liczby grup już pracujących z programem. Pozwala to na dostosowanie materiału w sposób najwłaściwszy dla tego ważnego obszaru pracy. Prawdopodobnie zaistnieje też potrzeba poszerzenia programu dla liderów o to właśnie zagadnienie, aby mogli oni wspierać swoich podopiecznych w poszerzaniu swojej wiedzy na temat seksu i związków. Idealnym rozwiązaniem byłoby włączenie rodziców i opiekunów do programu, a także przeprowadzenie badań na ten temat.

Poniżej zostały przedstawione propozycje prac projektowych w ramach sekcji Styl Życia, które można dodać lub zaadaptować, aby stworzyć prace projektowe związane z świadomością seksualną i związkami:

1. Pewność siebie:
Wychodzenie naprzeciw nowym wyzwaniom; radzenie sobie z emocjami; lęki; kontakty z nieznajomymi; wyrażanie swojego zdania.
2. Samoświadomość:
Uczucia; zachowania; mocne i słabe strony; pamiętanie o innych; relacje z innymi.
3. Dobro:
Zdrowie emocjonalne; nasze środowisko; organizacje wspierające; dobro osobiste.
4. Niezależność:
Prawa i obowiązki; asertywność; zdrowie i bezpieczeństwo; podejmowanie decyzji.

Pozostałe cztery sekcje na poziomie każdej z sekcji to: Hobby; Wolontariat; Przygoda i Wyzwanie; Sport. Każda z nich, w zależności od pracy projektowej, daje wiele możliwości nauczania się i przećwiczenia tych dziedzin wiedzy i tych umiejętności, które związane są z rozwijaniem silnych, bezpiecznych i czułych związków.

KONKLUZJA

Jeszcze nie tak dawno, jakieś 10–15 lat temu, w Wielkiej Brytanii sytuację, w której dwoje ludzi z niepełnosprawnością intelektualną pozostawało ze sobą w kochającym się związku, uważano za niewłaściwą. Prawo i ludzie zmieniają się ciągle, aby zagwarantować ludziom z niepełnosprawnością intelektualną takie same prawa i możliwości, jakie mają inni członkowie społeczeństwa. Albo zignorujemy to, co się dzieje i pozwolimy sprawom biec ich własnym torem, z możliwością negatywnych konsekwencji, albo możemy otworzyć się pozytywnie na zmiany i pracować razem z ludźmi niepełnosprawnymi intelektualnie, pomagając im rozwijać w sobie umiejętność tworzenia silnych i czułych związków wraz z rodzącą się świadomością seksualną.

BIBLIOGRAFIA

- Barker D., *How to curb the fertility of the unfit*, „Oxford Review of Education” 1983, vol. 9.
- Blacker C., *Eugenics in Retrospect and Prospect. Galton Society Lecture 1945*, London 1950.
- CHANGE in collaboration with Centre for Disability Studies, University of Leeds, *Talking about sex and relationships – views of young people with learning disabilities*, Final Report, 2010.
- Craft A., *Mental Handicap and Sexuality Issues and Perspectives*, Costello 1987.
- Dorset Residential Homes, drh Policy and Practice Guidance for Staff, *People with Learning Disabilities – Relationships and Sexuality*, 2008.
- Drummond E., Mc Auley, *Attitudes towards Sexuality. A pilot study in Ireland*, „Learning Disability Today” May 2008.
- Garbutt R., *Sexual Relationships for People with Learning Disabilities. A Challenge for Parents and Professionals*, School of Sociology and Social Policy, University of Leeds 2008.
- Gateway Award, *The Gateway Award Pack*, Mencap 2008.
- Grieve A. et al., *Staff attitudes towards the sexuality of people with learning disabilities: a comparison of different professional groups and residential facilities*, „British Journal of Learning Disabilities” 2009, vol. 37, issue 1.
- Net Buddy, award winning website for learning disability, www.netbuddy.org.uk
- Nursing Practice Review, *Decisions about sex for people with learning disabilities*, „Nursing Times” May 2011, vol. 107.

ŚWIADOMOŚĆ SEKSUALNA, ZWIĄZKI A POGRAM *THE GATEWAY AWARD*

Streszczenie: Program *The Gateway Award* (Otwarta Droga) przeznaczony jest do pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Jego głównym zadaniem jest rozwijanie umiejętności komunikacyjnych i psychospołecznych umożliwiających osobie niepełnosprawnej intelektualnie bycie niezależnym, odnalezienie własnego miejsca w społeczeństwie. Jest to program pełnej aktywizacji uczniów z niepełnosprawnością intelektualną, dostosowany do wieku i indywidualnych możliwości. Program pozwala realizować personalistyczną edukację osób z niepełnosprawnością intelektualną dążącą do zmiany jakości ich życia, nakierowaną na naukę samodzielności, zaradności osobistej, budzenie aktywności do samodzielnego wypełniania ról społecznych, a w końcu do pełniejszej integracji ze społeczeństwem. Program opiera się na kilku zasadach, które respektują prawo każdego człowieka do pełnego, aktywnego i równego uczestnictwa we współczes-

nym społeczeństwie. Niniejszy artykuł jest prezentacją podstawowych założeń Programu, jawiącego się jako narzędzie służące do normalizowania życia osób z niepełnosprawnością intelektualną. Artykuł stanowi również ogólną refleksję na temat edukacji seksualnej osób niepełnosprawnych intelektualnie promowanej przez Program.

Słowa kluczowe: *The Gateway Award*, edukacja seksualna osób niepełnosprawnych intelektualnie

SEXUAL AWARENESS, RELATIONSHIPS AND *THE GATEWAY AWARD*

Summary: *The Gateway Award* program is designed to be used with people who are intellectually disabled. Its main task is to develop communication and psychosocial skills and enable a person with an intellectual disability to be independent. It also aims at activating students with intellectual disabilities. The program is tailored to age and individual abilities. The program allows for fulfilling the objectives of personalized learning of people with intellectual disabilities. The program is based on several principles: the human right to an active and equal participation in contemporary society and normalization of life of people with intellectual disabilities.

Keywords: *The Gateway Award*, sexual education of persons with intellectual disabilities